

Egy nehéz hős

Új könyvek Lutherről

A jőnevű történészprofesszor, *Lyndal Roper* számára Luther Márton „nehéz hős”: a középkor és a kezdődő újkor között álló, zilált személyiség, aki jobbára fundamentalista módon olvasta és prédikálta a Bibliát, akit az Ördögtől való félelem és többféle büntudat hajszolt, és aki inkább épített az uralmi rend struktúráira, mint a szabadságpárti, humanista értékekre. A professzor-asszony látásmódjában Luther politikai szempontból inkább a múlt felé fordulóként, mint a jövőre nyitottként jelenik meg. 730 oldalas kötetében (*Luther Márton, az ember*) a 16. század szakértője bemutatja azt a személyes, érzelmi, vallási, kulturális, egyházi és politikai szövedéket, amelyben Luther mozgott, és amely mozgatta őt. Luther – részben akarata ellenére – kulcsfigurájává vált annak a korszaknak, amelyet olyan humanista, politikai, egyházi és teológiai reformeszmék hatottak át, amelyeknek a gyökerei részben száz évvel Luther elé nyúltak vissza. Luther egyidejűleg felismerte az esélyt arra, hogy egybegyűjtse a reformra készek sok kezdeményezését és motívumát, és a mozgalom élére álljon. Roper tüzetesen tárgyalja ezt, de Luther „belső világa”

csak közvetve válik láthatóvá, a kortárs tanúk szövegei és képei révén, mindenekelőtt azonban részben grandiózus önstilizálásának tanúságai által. Roper szépítés nélkül antiszemitizmusnak nevezi Luther antijudaizmusát. A szabadságra vágyó parasztok elleni, a pápa elleni és a törökök elleni, egysíkú harcát tekintve a mai szóhasználatnál gyűlöletprédikátornak kell nevezni Luthert.

Michael Lösch – író, egy evangélikus lelkész fia – számára Luther egyszerűen reakciós, mert kigúnyolta Kopernikust, a Földet tartotta a világ középpontjának és síkraszállt a szigorú büntetések mellett. Ily módon a „jobboldali reakciós nyárs-polgáriság” foglalataként jelenik meg – mindenekelőtt a zsidókkal szemben. „Luther reneszánszsal ajándékozza meg a középkor irgalmatlanságát.” Hatástörténete véres. Emiatt Lösch csupán középkori hőst lát Lutherben, és semmiképp sem az újkort elővételező gondolkodót. Ha egyedül a Szentírás számít („sola scriptura”), anélkül hogy reflektálnánk arra, hogy az is „emberi mű”, akkor ez fundamentalizmust eredményez. Lösch *Ha nem létezett volna Luther* c. könyve (239 old.)

szokatlan, érdekesítő vitázás Lutherral és az ő történetével. Megéri elolvasni, mivel szembemegy számos Luther-életrajzzal.

Igen messze áll ettől *Joachim Köhler* Luther! c. életrajza (405 old.). A szerző, aki Nietzschéből doktorált, egy „felszabadult” emberről ír, de felszabadítóról nem. Csodálatraméltóan csekély jelentőséget tulajdonít Luther zsidók, parasztok és törökök elleni, gyűlölködő kirohanásainak. Inkább történelmi, mint kritikus méltatásról van szó.

Ugyanez érvényes *Willi Winkler* Luther c. könyvére (640 old.), amely „német felkelőt” csinál Lutherből. De a dolog nem ilyen egyszerű, ugyanis maga a szerző is így jellemzi „az egész Luthert”: „Hátal a jövőnek, amelytől félt, szemét a múltra szögezte, amelyet – mivel az összetört – legszívesebben újra összeragasztott volna. A forradalom gondolata éppoly idegen volt tőle, mint az ún. szociális kérdés.”

Luther éppen ezért idegen marad számunkra, ahogyan *Lyndal Roper*, *Michael Lösch*, *Joachim Köhler* és *Willi Winkler* egybehangzóan megállapítja.

A történész és filozófus *Klaus Rüdiger Mai* „regényes életrajza” (*Martin Luther*, 447 old.) ellenben hamis bekelezések nélkül jeleníti meg Luthert, mert nem harmonizálja azt, ami benne zavaróan idegen: „Luther teljesen mrétékben kivonja magát a mi értékrendszerünkéből.” De lehet, hogy egy meghasonlott személyiség annál inkább képes tükröt tartani a mi meghasonlottságunk elé?

Martin Luther c. könyvében (254 old.) *Ulrich Köpf* egyháztörténész figyelmeztet: „A nyitott kérdések könnyen olyan konstrukciókhoz vezethetik a Luther-életrajz íróját, amelyek eltúlozzák a múlthoz tapadó vagy a jövőbe mutató mozzanatokot.” Könyve jól olvashatóan, józanul és viszonylag tömören ábrázolja Luther életét és művét, és azt mondja, hogy korának hátterében kell szemlélni Luthert: „Szellemi és érzelmi gyökerei a késői 15. században vannak.” 500 évvel Luther tézisei után még nem dolgoztuk fel az újkorba való átmenetet.

Norbert Copray

Forrás: Publik-Forum, 2017/2

